

Јована ИВЕТИЋ

ПРОМЕНА ПАРАДИГМЕ
(РАНЕ) СРПСКЕ АВАНГАРДЕИнститут за књижевност
и уметност, Београд(Предраг Тодоровић. *Зенитодадаизам у српској књижевности*.
Београд: Институт за књижевност и уметност, 2022, 330 стр.)

Нова монографија Предрага Тодоровића *Зенитодадаизам у српској књижевности* наставак је ауторовог проучавања (зенито)дадаизма и осветљавања заборављених стваралаца и покрета ране српске авангарде. Најнепосредније се надовезује на његову *Антологију српској дадаизма* (2014), а симболички се везује и за велику годишњицу зенитне године авангарде, односно један век од покретања часописа *Зенић* Љубомира Мицића.

Основна Тодоровићева теза је да зенитодадаизам, за разлику од дадаизма, као покрета светске авангарде, представља специфичну, локалну појаву. Према аутору, у питању је краткотрајна, поетички релевантна и најавангарднија појава у српској књижевности – и графичком појавношћу и радикалношћу садржаја. Везе и спреге два покрета, дадаизма и зенитизма, преко три актера – Драгана Даде Алексића и браће Мицић, Љубомира и Бранка Ве Пољанског – анализирани су највише у периодици. Наиме, унутар часописа *Зенић* Драган Алексић изграђује свој дадаизам у току 13 месеци, од марта 1921. до априла 1922. године. После тога, дадаизам остаје присутан у издањима Библиотеке Зенит, те се период дадаизма може омеђити на 1921–1926. годину. Кроз текст монографије оцртавају се обриси ако не осмишљеног програма, а онда свакако покрета зенитодадаизма. Шест поглавља обухватају објашњење насловног појма, по поглавље посвећено дадаизму и зенитизму и помном читању репрезентативних текстова, поглавље о интеракцији два покрета, те о српским дадаистичким часописима, и закључно сумирање поетичких закључака и слике српске авангарде у светлу зенитодадаизма.

Прво поглавље објашњава контекст који је омогућио настанак зенитодадаизма – како у европским тако и у српским оквирима. У европским, то је простор и дух кабареа, односно кабаре Волтер у Цириху као духовни простор из ког изниче Дада; из радикалности, ласцивности, перформативности, експерименталности, синкретич-

ности и духа поруге. Поред „седам величанствених“ кабаревольтероваца и изградње модерне уметности на европском нивоу од 1905. до 1914, српском зенитодадаизму терен су припремили и модернисти оријентисани против парнасо-симболизма. Друго поглавље, о српском дадаизму Драгана Алексића, оцртава елементе дадаизма кроз ауторов *Bildung*. Обухваћене су архивска реконструкција и преправке биографије, хронологија стварања, новинарски рад, снимање првих авангардних филмова, и утицаји – пре свега, Тристана Царе и Марсела Јанка.

Треће поглавље расветљава интеракцију двеју поетика. Након широко распрострањених, поетичких и интимно-свакодневних чинилаца, долази се до теме – интеракције зенитизма и дадаизма. Спрега ових покрета, сарадња и ривалство њихових актера оцртани су анализом периодике, зенитодадаистичке поезије и прозе „читаве плејаде будућих дадаиста“ – од Драгана Даде Алексића до Туне Миљковића, Драгана Сремеца, Славка Шлезингера и Мих. С. Петрова. Крај сарадње *Зенић* и Драгана Алексића озваничен је у 14. броју часописа. Међутим, *Зенић* се није одрекао ни премиса дадаистичког покрета ни његове поетике, а анализа у овој књизи бави се часописима као епилогом те сарадње, с посебним акцентом на *Зенић-манифесту* 1922. из 11. броја *Зенића*.

Четврто поглавље бави се протагонистима зенитодадаизма. Пажња је најпре посвећена трома Мицићима – Љубомиру Мицићу и његовом зениту, Анушки Мицић, жени зенитисте и јединој зенитисткињи, и Бранку Ве Пољанском, односно Браниславу Мицићу. Посебно поглавље је посвећено и еклектичном Радету Драинцу, хипнисти блиском дадаизму, као и Бошку Токину, а уз њих се јавља и Мони де Були, још један заборављени београдски дадаиста и надреалиста пре надреалиста. Овим ауторима, односно корпусу дадаизма, придружени су као *йсеудодадаистии* – новинар, писац и песник Бо(о) Палежански, сликар и илустратор Сава Рајковић и карикатуриста, илустратор и сликар Богослав Коњевод. Иако се често нетачно наводе као припадници раног дадаизма, они се могу посматрати, према аутору, као илустрација могућих утицаја и интеракција тадашње авангарде. Поглавље доноси мапу кретања ове плејаде аутора, сарадника и помагача, као и превредновање њиховог дела у оквирима српске и светске авангарде, упркос честој недоступности података о њима.

Пето поглавље посвећено је српским дадаистичким часописима, алманасима и лецима, уз преношење визуелности појединих песама из ових ревија. Анализиране су најпре две чисто дадаистичке ревије које објављује Драган Алексић – *Да-да-џанк*, као први производ дадаистичке активности, и *Дада Цез*. Проучавају се њихов мултимедијални израз и веза с кабареом Волтер, ефекат које су оставиле у тренутку настанка, као и рецепција коју су имале код савремених и потоњих проучавалаца. Нарочито је занимљив *Да-да-џанк*, који

доноси Алексићев афористичан програм и прилоге страних сарадника (неки од њих су Нац Сингер, Фер Милл (др Антун Туна Милинковић) и Тристан Цара).

Две антидадаистичке ревије – *Дада-јок* и *Зенић-експрес-дада-јок-2* Бранка Ве Пољанског – упркос прокламованом антидадаизму, садрже дадаистичке елементе, те су означене као зенитодадаистичка издања. Њима је придружен *Зенић-експрес*, посебно издање у форми летка и похвала зенитизму и Љубомиру Мицићу. Наведене четири ревије из загребачке фазе окарактерисане су у студији као суштина српског дадаизма. Анализирана су и два броја Драинчевог *Хијноса*, односно програм хипнизма у светлу дадаизма. Последње анализирано издање јесте *Црно на бело*, алманах уредника Монија де Булија.

Закључно поглавље, насловљено као „Зенитодадаизам представља кључ српске авангарде“, сумира закључке о поетици зенитодадаизма и његовом месту унутар авангарде. Седма глава доноси неколико додатака: два писма Драгана Алексића Тристану Цари као прилог интернационалности Алексићеве варијанте дадаизма, фотодокумента из Алексићевог живота и публикације о обнови гроба Анушке и Љубомира Мицића, до које је дошло ауторовим залагањем, а у току велике зенитистичке годишњице српске авангарде.

Поред теоријске и књижевноисторијске литературе, те часописа, односно периодике, међу референтним изворима коришћени су филмови и ТВ емисије, веб извори, текстови, песме, приче, приповетке, манифести, драмолети и књиге зенитодадаиста и осталих авангардиста. Последња ставка јесу линкови у вези с обновом гроба Мицићевих. Монографија се завршава индексом имена, као осмом и последњом главом.

Зенићодадаизам је мали, али експлозиван и поетички релевантан период с дуготрајним ефектима (као што је постдадаизам, који се јавља у постмодернизму) и може се сместити у европске оквири. Тодоровићево минуциозно архивско истраживање обухватило је детаље свакодневних живота и односа и укрштања живота протагониста књиге, а у реконструисању зенитодадаистичке поетике протумачено је мноштво дадаистичких прилога, те антидадаистичких, односно зенитодадаистичких, часописа. Естетски импозантна и обогаћена фотодокументима, књига Предрага Тодоровића плени издвојеним деловима текста, постерима, фотографијама, портретима, фототиповима, а неретко и описима аутографа. Посебна вредност ове монографије лежи у ауторовом настојању да, помоћу репринта ретко доступних (зенито)дадаистичких ревија и, у прилогу, фототипских издања часописа *Да-да-џанк*, *Дада Цез*, *Зенић-Експрес*, *Дада-Јок 2* и летка *Зенић-експрес*, читаоцима пренесе визуелност дадаизма, у свим његовим ликовним и графичко-типографским манифестацијама.